

projectbureau voor het proefgebied ingesteld. Er wordt overlegd met de bewoners van het proefgebied en met vertegenwoordigers van diverse instanties.

Ook op het gebied van de voorlichting heeft het projectbureau een taak. Maar ook hier wordt niet alleen gepraat. Er zijn erg goede initiatieven ontplooid om de voor Noordwest-Overijssel zo karakteristieke rietveld fors te verbeteren. Beheersregelingen, bijdragen bij de aanschaf van speciale machines en materiaal en het opknappen van veruigde percelen zijn maar enkele van die goede impulsen.

Dat wij hier niet ingaan op alle proefgebieden wil niet zeggen dat er in de andere gebieden niets gebeurt. Echter met beide genoemde voorbeelden willen wij aangeven

dat er ook met beperkte middelen iets goeds van de grond kan komen. De ANWB heeft veel waardering voor het werk dat tot nu toe, ondanks alle problemen, is verzet en vertrouwt er op dat "deze goede voorbeelden goed doen volgen".

Recreatie

De ANWB kan zich goed vinden in de recreatievisie die in het eindadvies is opgenomen. Recreatievormen met een wat meer extensief karakter passen goed bij deze gebieden met hun grote landschappelijke en natuurwetenschappelijke waarden. Om een objectieve afweging van de mogelijkheden van de recreatie te maken, dient echter vroegtijdig een onderzoek te worden verricht naar

de effecten van recreatie op natuur en landschap. Gezien de ontwikkelingen in de proefgebieden, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan de relatie landbouw, natuur en landschap, zijn deze onderzoeken kennelijk nog niet verricht.

In ieder geval wordt aan de recreatie nog weinig of niets gedaan. Dit staat in schril contrast met de doelstelling van nationale landschappen waarbij het beleid voor deze gebieden voor een belangrijk deel uit de zich recreërende mens wordt gemotiveerd. De ANWB wil in dit opzicht benadrukken dat de functie recreatie in nationale landschappen van meet af aan in ontwikkelings- en beleidsprogramma's volwaardig dient te worden meegenomen.

Van binnenuit of van buiten af?

J. Verkoren

Het is boeiend om de visie van vijf auteurs met een zo verschillende benadering op het onderwerp "Nationaal Landschap" te lezen. Om er op verantwoorde wijze een reactie op te formuleren is minder eenvoudig. Het Initiatief van de redactie van het Nederlands Bosbouw Tijdschrift om een speciaal nummer aan het fenomeen "Nationaal Landschap" te wijden verdient echter alle steun. Het gaat immers om een belangrijk deel van ons buitengebied. De "Nationale Landschappen" beslaan - zoals in het artikel van Van der Kloet is te vinden - potentieel een oppervlakte van 500.000 ha, of wel $\pm 15\%$ van Nederland. En gezien de selectie die is toegepast gaat het dan bovendien nog om die delen van ons land die er gezamenlijk - maar elk door zijn specifieke karakter - in hoge mate toe bijdra-

gen Nederland tot Nederland te maken. Het is dan ook zeker de moeite waard om na te gaan of het Instituut Nationaal Landschap zoals het in de op 22 mei gepresenteerde nota wordt omschreven geschikt is om een dam op te werpen tegen het verloren gaan van veel karakteristieken van ons landschap. De vervlakkling en verarming komen voort uit de schaalvergroting die een noodzakelijk kwaad lijkt te zijn van de ontwikkeling die onze maatschappij de laatste decennia doormaakt, en die niet beperkt is tot produktiemethoden van woningbouw of landbouw zoals Van Genne suggereert. Is de goede weg ingeslagen?

Een situatie waarbij 14 miljoen mensen op 3 miljoen hectare moeten werken, wonen en recreëren, er op een aangenaam welvaartsniveau willen leven en elkaar in de

weg lopen heeft natuurlijk wel een aantal consequenties voor hetgeen met de beschikbare ruimte kan worden gedaan. Dit betekent onder meer dat er in ons land geen ruimte is om de mensen die in een gebied wonen dat als "Nationaal Landschap" zal worden aangewezen en die daar ook hun bestaan vinden, elders gelijkwaardig vervangende mogelijkheden te bieden. Van der Kloet stelt aan het eind van zijn artikel dat tegenover de dalende betekenis van de landbouw de ontwikkeling van het toerisme nieuwe welvaartsimpulsen in het gebied moet geven. Op wat langere termijn is dat wellicht een mogelijkheid maar niet iedereen ziet kans om van een agrarisch bedrijf op de horecasector over te schakelen. Dat in de betreffende gebieden velen de aanwijzing tot "Nationaal Landschap" als een be-

dreiging van hun bestaansmogelijkheid voelen is dan ook begrijpelijk. Het artikel van Bosch is in dit opzicht illustratief. De positieve instelling van de bevolking van Noordwest-Overijssel die hij beschrijft ging groeien toen er zaken tot stand werden gebracht die zowel tegemoet komen aan de belangen van de plaatselijke bevolking maar die eveneens passen in de conceptie van een "Nationaal Landschap". Daarentegen wordt van het opleggen van maatregelen van conserverend of beperkend karakter geen gewag gemaakt.

Dat voor het tot stand brengen van projecten over geld moet worden beschikt is duidelijk. Of het echter noodzakelijk ook véél geld moet zijn zoals Huizinga min of meer suggereert valt te betwijfelen. Met weinig geld zullen de dingen bepaald langzamer tot stand komen dan velen zouden willen. Maar het lijkt belangrijker dat de

machine op gang komt - zij het dan langzaam - dan dat deze stil blijft staan. Het gaat er om dat waar mogelijk en verantwoord de karakteristieken van het landschap gespaard moeten blijven of nieuwe elementen die het landschap verrijken tot stand komen. Dit laatste aspect krijgt nauwelijks aandacht maar het is onvermijdelijk dat een landschap slijt. Ondanks de beste conserverende maatregelen zullen allerlei bestaande elementen - het een wat sneller het ander wat langzamer - verdwijnen. Het landschap is geen statisch fenomeen en de mens zal er dus aan moeten blijven bouwen wil het aantrekkelijk en levend blijven. Wel zeer zorgvuldig dus.

Mag ik tenslotte zeggen dat ik liever een artikel over het proefgebied Winterswijk zou hebben gezien dan de beschrijving van de Veluwe. Mogelijk berust de keuze

van de Veluwe op de overweging dat dat gebied de lezers van dit tijdschrift het meeste zal aanspreken. Ik ben het echter met Van der Kloet eens dat de Veluwe beter onder de categorie Nationale Parken gerangschikt kan worden dan als "Nationaal Landschap" worden aangewezen.

Daarentegen zou het bijzonder belangwekkend geweest zijn aan de hand van een verslag over de gang van zaken in het gebied rond Winterswijk, waar zoals bekend alleen reeds tegen de aanwijzing als proefgebied zeer grote weerstand is ontstaan, een vergelijking te kunnen maken met de positieve ervaringen zoals die voor het proefgebied Noordwest-Overijssel zijn beschreven. Ook van misgelopen zaken valt soms veel te leren. En er moet nog veel worden geleerd ten gunste van de kwaliteit van het Nederlandse landschap.

Nationale landschappen: nieuwe recreatiegebieden bij uitstek?

G. de Vink

Stichting Recreatie

Inleiding

Toen de "drie groene nota's" verschenen, vijf jaar geleden, hebben wij ons afgevraagd waarom de relatie recreatie-landbouw en recreatie-natuur niet expliciet aan de orde is gesteld. Men kan minstens twee mogelijke verklaringen daarvoor bedenken. De recreatie levert in relatie met "natuur" en landbouw geen problemen op, of de recreatie is (was) niet belangrijk genoeg om er een aparte "relatienota" aan te wijden. Gezien de ontwikkelingen rond de recreatie in de landelijke gebieden van de

laatste jaren, denk bijvoorbeeld alleen al aan de hernieuwde (beleids)aandacht voor wat nu recreatief medegebruik genoemd wordt, houden we het voorlopig maar op het laatste.

Toch blijkt, nu het eindadvies van de commissie Verhoeve op tafel ligt, aan de recreatie veel aandacht te zijn besteed. Recreatie is zelfs één van de criteria, waarop de potentiële nationale landschappen zijn geselecteerd. De bijdragen van de andere auteurs aan dit themanummer behandelen de recreatie echter maar zeer summier. Daarom een paar opmerkingen

ten aanzien van nationale landschappen vanuit het recreatiebehang.

Het integrale karakter van nationale landschappen

Wat vanuit de recreatie bezien opvalt aan het idee achter de nationale landschappen is het integrale karakter dat men er aan wil geven. Nationale landschappen worden benaderd als één geheel. Van Genne beschrijft het in zijn artikel zeer duidelijk: "Een gebied wordt als nationaal landschap aangemerkt op grond van zijn samen-